

REGIMUL PRIMAR IMPERATIV AL SOȚILOR ÎN REGLEMENTAREA ACTUALULUI COD CIVIL ROMÂN

Irina APETREI*

Abstract

Perhaps the most significant novelty brought by the current Romanian Civil Code (Law no. 287/2009) regarding family relations, now covered by the new code, consists of the consecration of the principle of freedom of choice of matrimonial regime.

Regardless of the matrimonial property regime to be chosen by the spouses (the statutory community of property, the conventional community of property or the separation of property), there are several provisions relevant to the patrimonial relations established between spouses or between spouses and third parties, provisions that apply to any marriage, in order to ensure its functioning and that are known as the primary imperative regime.

Noting that family law doctrine mainly analyses the three matrimonial property regimes that are currently possible in Romania and that it does not thoroughly cover the primary imperative regime, and also considering the importance of the latter regarding the patrimonial viability of any marriage, the author has chosen to analyze the primary imperative regime in its entirety.

Keywords: *the Romanian Civil code, primary imperative regime, the principle of freedom of choice of matrimonial regime*

1. Introducere

Actualul Cod civil român (Legea nr. 287/2009) reformează în mod absolut raporturile patrimoniale dintre soți, instaurând principiul libertății alegerii regimului matrimonial. Astfel, în afara regimului comunității legale de bunuri (unicul regim matrimonial posibil în reglementarea anterioară a Codului civil din 1864), actuala reglementare permite soților să aleagă, încheind o convenție matrimonială, între regimul comunității convenționale de bunuri și regimul separației de bunuri. În prezent, regimul comunității legale de bunuri este un regim matrimonial supletiv, aplicabil în ipoteza în care soții nu au încheiat o convenție matrimonială prin care să opteze pentru un alt regim matrimonial.

Indiferent de regimul matrimonial ales, fie acesta un regim legal sau unul convențional, există un *summum* de reguli care să permită funcționarea căsătoriei și în cazul în care soții se înțeleg, dar mai ales să asigure organizarea căsătoriei în situația în care apar neînțelegeri între soți. Aceste reguli alcătuiesc împreună regimul primar imperativ (statut patrimonial de bază, statut fundamental, statut imperativ de bază sau regim matrimonial primar – denumiri sub care acesta este cunoscut în dreptul francez).

* Lect.univ.dr. Facultatea de Drept, Universitatea "Mihail Kogălniceanu" din Iasi.
Contact: tel. +40 727 315419; email: ireneapetrei@yahoo.com

Conceptul de regim primar, în sensul de „corp de reguli referitoare la regimul matrimonial în general”¹, nu se identifică cu cel de regim matrimonial, între cele două concepte existând următoarele deosebiri²:

- regimul primar este unic și include doar prevederi legale imperative, în timp ce regimul matrimonial poate fi ales sau alcătuit de soți, în condițiile legii;
- regimul primar se aplică oricărei căsătorii, împreună cu regimul matrimonial ales de soți;
- regimul primar cuprinde doar prevederi menite să asigure o minimă funcționare a căsătoriei, în timp ce regimul matrimonial include norme referitoare la bunurile soților, la datoriile acestora și la modul de gestionare a lor.

Regimul primar și regimul matrimonial formează împreună „carta patrimonială a căsătoriei”³.

2. Noțiunea de regim primar imperativ

Considerat „cheia oricărei discuții ... pe tema liberalizării convențiilor matrimoniale”⁴, o „constituție” a regimurilor matrimoniale⁵, regimul primar imperativ a fost definit ca fiind „totalitatea normelor juridice care reglementează raporturile stabilite între soți sau între unul sau ambii soți, pe de o parte și terțe persoane, pe de alta parte, raporturi ce au drept obiect bunuri existente în momentul încheierii căsătoriei, dobândite pe parcursul acesteia, precum și obligațiile contractate în legătură cu aceste bunuri sau în vederea îndeplinirii sarcinilor căsătoriei”⁶.

3. Consacrarea legislativă a regimului primar imperativ în cadrul actualului Cod civil

Regimul primar imperativ este consacrat în cadrul Titlului II- *Căsătoria*, Capitolului VI – *Drepturile și obligațiile patrimoniale ale soților*, Secțiunea 1 – *Dispoziții comune*, Paragraful 1. – *Despre regimul matrimonial în general* (art. 312-320), Paragraful 2.- *Locuința familiei* (art.321-324), Paragraful 3. – *Cheltuielile căsătoriei* (art.325-328).

Având în vedere că regimul primar imperativ este destinat să asigure organizarea și funcționarea „minimă” a căsătoriei, legiuitorul a înțeles să reglementeze acest regim, cu anumite excepții, prin norme de ordine publică, statuând în cuprinsul art. 312, alin. (2) din Codul civil: „Indiferent de regimul matrimonial ales, nu se poate deroga de la dispozițiile prezentei secțiuni, dacă prin lege nu se prevede altfel.”

În ceea ce privește aplicarea legii civile în timp în aceasta materie, de la 1 octombrie 2011 dispozițiile imperative ale regimului primar se aplică tuturor persoanelor căsătorite, indiferent de data la care au încheiat căsătoria și indiferent de regimul matrimonial ales de soți.

¹ Al. Bacaci, V.C. Dumitrache, C. C.Hageanu, *Dreptul familiei*, Ediția 7, în reglementarea noului Cod civil, Editura C.H. Beck, București, 2012, p.48.

² D. Lupașcu, C. M. Crăciunescu, *Dreptul familiei*, ediția a-II-a, Editura Universul Juridic, București, 2012, p.127.

³ Ibidem.

⁴ E. Florian, *Dreptul familiei*, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p.105.

⁵ G. Cornu, *Les régimes matrimoniaux*, PUF, Paris, 1997, p.79.

⁶ N. C. Anitei, *Dreptul familiei*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p.75.

4. Conținutul regimului primar imperativ în reglementarea actuală

În conținutul regimului primar imperativ Codul civil include aspectele referitoare la extinderea puterilor unuia dintre soți prin exercitarea drepturilor celuilalt soț și cele privind actele de dispoziție care pun în pericol grav interesele familiei, regimul juridic al locuinței familiei, aspectele legate de independența economică și socială a fiecăruia, suportarea cheltuielilor căsătoriei.

Spre deosebire de reglementarea anterioară a Codului familiei, care consacra prezumția mandatului tacit reciproc dintre soți, actualul Cod civil consacră mandatul convențional (art. 314), prin care unul dintre soți îl poate reprezenta pe celalalt în exercitarea drepturilor pe care acesta din urma le are potrivit regimului matrimonial⁷.

Pentru a stabili felul mandatului convențional dintre soți, va trebui să plecăm de la prevederile instituite de Codul civil în ceea ce privește contractul de mandat din dreptul comun. Astfel, potrivit art. 2011 din Codul civil, „mandatul este cu sau fără reprezentare”. De asemenea, așa cum stipulează art. 314 din Codul civil referitor la mandatul convențional, „un soț poate să dea mandat celuilalt soț să îl reprezinte...”. Coroborând cele două texte de lege, rezultă că mandatul convențional încheiat între soți este un mandat cu reprezentare, mai exact, așa cum s-a precizat în doctrină⁸, este un mandat cu reprezentare special, deoarece obiectul lui constă în exercitarea unor drepturi ce decurg din regimul matrimonial, regim care nu poate fi aplicat raporturilor dintre alte persoane care ar încheia un contract de mandat.

În ceea ce privește forma mandatului convențional, deoarece normele regimului primar nu prevăd nimic în acest sens, vom aplica prevederile art. 2013 din Codul civil, care reglementează forma mandatului cu reprezentare din dreptul comun. Astfel, înțelegem că mandatul convențional poate fi încheiat în formă scrisă (autentică sau sub semnătură privată) sau verbală. Acceptarea mandatului poate rezulta, așa cum prevede Codul civil, și din executarea sa de către mandatar.

Ca o altă noutate în această materie, pe lângă mandatul convențional, Codul civil consacră în cuprinsul art. 315 și mandatul judiciar (art. 315), încuviințat de instanța de tutelă la solicitarea unuia dintre soți, în ipoteza în care celălalt este în imposibilitatea de a-și manifesta voința, instanța urmând a stabili condițiile, limitele și perioada în care poate fi exercitat acest mandat. Instanța de tutela nu va putea institui un mandat general și pe durată nedeterminată, deoarece astfel s-ar înlătura însăși aplicarea regimului matrimonial. Mandatul judiciar încetează când soțul reprezentat nu se mai află în situația care a condus la instituirea lui, chiar dacă perioada lui de valabilitate nu a expirat, ori atunci când este numit un tutore ori un curator.

Așa cum puterile unui soț pot fi extinse, în mod excepțional, instanța poate limita puterile unuia dintre soți care încheie acte juridice prin care pune în pericol grav interesele familiei și, la solicitarea celuilalt soț, poate stabili ca pentru o durată determinată, de maximum 2 ani, dreptul de a dispune de anumite bunuri să poată fi exercitat numai cu acordul expres al soțului respectiv⁹. Hotărârea de încuviințare a măsurii se comunică în

⁷ Mandatul privește sau bunurile comune sau bunurile proprii ale soțului mandant.

⁸ M. Banciu, A. Banciu, *Dreptul familiei conform noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p.48.

⁹ Limitarea judiciară a puterilor unui soț poate fi dispusă doar pentru anumite bunuri și doar pentru actele de dispoziție care, potrivit regimului matrimonial aplicabil soților, nu ar necesita consimțământul celuilalt soț.

vederea efectuării formalităților de publicitate imobiliară sau, după caz, mobiliară, astfel încât acest aspect să poată fi cunoscut și de terți.

Dacă soțul ale cărui puteri au fost limitate încheie acte juridice cu nerespectarea hotărârii judecătorești, sancțiunea aplicabilă actelor juridice astfel încheiate este nulitatea relativă. Acțiunea în anulare se prescrie în termen de un an, calculat de la data la care soțul vătămat a luat la cunoștință de existența actului.

În premieră, actualul Cod civil consacră noțiunea de locuință a familiei, ca o componentă importantă a regimului primar imperativ, pe care o definește în art. 321, alin. (1) ca fiind „locuința comună a soților sau, în lipsă, locuința soțului la care se află copiii.”

Locuința familiei poate fi notată în cartea funciară cu această destinație la cererea oricărui dintre soți, indiferent dacă acesta are sau nu calitatea de titular al dreptului de proprietate asupra bunului imobil respectiv.

Având în vedere importanța acesteia, art. 322 alin.(2) din Codul civil înțelege să ofere o protecție specială locuinței familiei, stipulând că nici unul dintre soți, chiar dacă este proprietar exclusiv, nu poate dispune de drepturile asupra locuinței familiei și nu poate încheia acte care ar afecta folosința acesteia, decât cu consimțământul în formă scrisă al celuilalt soț. De asemenea, nici unul dintre soți nu poate deplasa din locuință bunurile care mobilează sau decorează locuința familiei și nu poate dispune de acestea fără consimțământul scris al celuilalt soț, prevedere excesivă a actualei reglementări, în opinia noastră.

Așa cum s-a precizat în literatura de specialitate¹⁰, atunci când imobilul se află în proprietatea exclusivă a unuia dintre soți, consimțământul scris al celuilalt soț are semnificația doar a lipsei de opunere a soțului respectiv la încheierea unui act care ar influența condițiile în care se desfășoară viața de familie, soțul neproprietar nedevenind parte în contract.

Dacă acest consimțământ privind drepturile asupra locuinței familiei este refuzat de celălalt soț fără a avea un motiv legitim (adică doar în scop șicanatoriu, cum s-a precizat în literatura de specialitate¹¹), soțul interesat poate sesiza instanța de tutelă, pentru ca aceasta să autorizeze încheierea actului.

În cazul în care unul dintre soți încheie acte juridice nesocotind prevederile mai sus menționate (atât cele referitoare la drepturile asupra locuinței familiei, cât și cele referitoare la bunurile care mobilează sau decorează locuința familiei), soțul care nu și-a dat consimțământul la încheierea actului poate cere anularea lui în termen de un an de la data la care a luat cunoștință despre acesta, dar nu mai târziu de un an de la data încetării regimului matrimonial.

În situația în care locuința familiei nu a fost înscrisă în cartea funciara, soțul care nu a consimțit la încheierea actului nu poate solicita anularea actului, ci doar daune-interese celuilalt soț, cu excepția cazului în care terțul dobânditor a cunoscut pe altă cale, calitatea de locuință a familiei.

În contextul economic actual, adeseori locuința familiei este deținută în baza unui contract de închiriere, astfel că actualul Cod civil reglementează și această situație, stipulând că fiecare soț are un drept locativ propriu, chiar dacă numai unul dintre ei este titularul

¹⁰ D. Lupașcu, C. M. Crăciunescu, op. cit., p.131.

¹¹ D.Lupașcu, C. M. Crăciunescu, op. cit., p.130.

contractului de închiriere ori acest contract este încheiat anterior căsătoriei. Regimul juridic al locuinței familiei, deja analizat, se aplică și în cazul în care locuința familiei este deținută în baza unui contract de închiriere.

Dacă locuința familiei este deținută în baza unui contract de închiriere accesoriu contractului de muncă, în doctrină¹² s-a apreciat că, în vederea asigurării libertății exercitării profesiei, soțul titular poate demisiona fără a solicita acordul celuilalt, chiar dacă astfel familia ar fi privată de locuință.

În cazul decesului unuia dintre soți, soțul supraviețuitor continuă să-și exercite propriul său drept locativ, cu excepția situației în care renunță în mod expres la acesta, într-un termen de 30 de zile de la data înregistrării decesului celuilalt soț.

La desfacerea căsătoriei, dacă locuința nu poate fi folosită de ambii soți și aceștia nu se înțeleg, beneficiul contractului de închiriere poate fi atribuit unuia dintre soți, având în vedere, în ordine, interesul superior al copiilor minori, culpa în desfacerea căsătoriei și posibilitățile locative ale foștilor soți.

Ca un aspect nou în această materie, soțul căruia i s-a atribuit beneficiul contractului de închiriere are obligația de a plăti celuilalt soț o îndemnizație pentru acoperirea cheltuielilor de instalare într-o altă locuință, mai puțin în situația în care căsătoria a fost desfăcută din culpa exclusivă a acestuia din urmă. Dacă soții au bunuri comune, îndemnizația se poate imputa, la partaj, asupra cotei care se cuvine soțului căruia i s-a atribuit beneficiul contractului de închiriere.

În mod similar se va rezolva problema atribuirii locuinței familiei atunci când aceasta se afla în proprietatea comună a soților, efectele atribuirii ei producându-se până la data rămânerii definitive a hotărârii de partaj.

O altă componentă a regimului primar o constituie independența patrimonială a soților, Codul civil statuând că fiecare soț poate încheia orice acte juridice cu celălalt sau cu terțe persoane, dacă prin lege nu se prevede altfel. Așadar, în prezent soții pot încheia între ei contracte de vânzare-cumpărare, donații¹³, contracte de schimb, de împrumut, etc. De asemenea, fiecare soț poate face singur, fără consimțământul celuilalt soț, depozite bancare, precum și orice alte operațiuni în legătură cu acestea. În raporturile stabilite cu instituția bancară soțul titular al contului are, chiar și după desfacerea sau încetarea căsătoriei, dreptul de a dispune de fondurile depuse, dacă prin hotărâre judecătorească executorie nu s-a decis altfel. Ca o măsură de protecție, care să atenueze această prevedere aparținând de regimurile de separație, oricare dintre soți îi poate solicita celuilalt să îl informeze cu privire la bunurile, veniturile și datoriile sale, iar în caz de refuz nejustificat se poate adresa instanței de tutelă, care îl poate obliga pe soțul celui care a sesizat-o sau pe orice terț să furnizeze informațiile cerute și să depună în acest sens probele necesare.

Terții pot refuza să furnizeze informațiile solicitate atunci când au obligația păstrării secretului profesional.

¹² C. Nicolescu, *Coeziunea patrimonială a cuplului – finalitate a regimului matrimonial primar (II)*, Curielul Judiciar nr. 7/2008, p.65.

¹³ Potrivit actualei reglementări, donația între soți poate fi revocată doar în timpul căsătoriei, în timp ce în reglementarea anterioară donația putea fi revocată chiar și după desfacerea căsătoriei sau decesul soțului donatar.

În situația în care, potrivit prevederilor legale, informațiile cerute de către un soț pot fi obținute doar la solicitarea celuilalt soț, refuzul acestuia din urmă de a cere informațiile respective creează o prezumție relativă (ceea ce înseamnă că poate fi combătută prin proba contrară) că susținerile soțului reclamant sunt adevărate.

În ceea ce privește contribuția soților la cheltuielile căsătoriei¹⁴, reglementată mai complet și mai flexibil decât în perioada anterioară, Codul civil, consacrand obligația soților de a-și acorda sprijin material reciproc, statuează că soții sunt obligați să contribuie la aceste cheltuieli în raport cu mijloacele fiecăruia, dacă prin convenție matrimonială nu s-a dispus altfel. Este considerată nescrisă orice convenție care prevede că doar unul dintre soți suportă cheltuielile căsătoriei.

De asemenea, este stipulat pentru prima dată faptul că munca în gospodărie a oricărui dintre soți și cea legată de creșterea copiilor reprezintă o contribuție la cheltuielile căsătoriei, aspect asupra căruia s-a pronunțat anterior practica judiciară.

În condițiile în care își respectă obligațiile care îi revin privind cheltuielile căsătoriei, fiecare soț are libertatea de a exercita o profesie și de a dispune, în condițiile legii, de veniturile dobândite.

Independența profesională a soților implică dreptul fiecăruia dintre ei de a exercita o profesie, posibilitatea schimbării profesiei și dreptul de a renunța la exercitarea unei profesii prin demisie, independent de voința celuilalt, chiar dacă prin această renunțare soțul respectiv ar prejudicia interesele familiei.¹⁵ În legătură cu libertatea fiecărui soț de a exercita o profesie, în doctrină¹⁶ s-a ridicat problema soluțiilor pe care le-ar putea avea soțul prejudiciat moral sau material prin exercitarea unei profesii nepotrivite de către celălalt soț, precizându-se că o astfel de situație s-ar putea rezolva prin înțelegerea soților, prin apel la mediere, sau, în ultimă instanță, prin soluția judiciară a divorțului.

Ca o ultimă noutate în materia cheltuielilor căsătoriei, Codul civil consacră, în cuprinsul art. 328, dreptul soțului care a participat efectiv la activitatea profesională a celuilalt, de a obține o compensație, în măsura îmbogățirii acestuia din urmă (aflându-ne în prezența unei îmbogățiri fără just temei), dacă participarea sa a depășit limitele obligației de sprijin material și ale obligației de a contribui la cheltuielile căsătoriei.

Considerăm, alături de alți autori¹⁷ că această compensație se poate obține prin înțelegerea soților sau pe cale judiciară (în timpul căsătoriei), ori, prin partaj (în cazul divorțului).

5. Concluzii

Constatăm că, fără a-i acorda denumirea de regim primar, actualul Cod civil oferă cadrul legislativ general menit să asigure protecția intereselor patrimoniale ale soților, indiferent de regimul matrimonial ales.

Nu putem însă să nu ne întrebăm cum se vor regla în practica judiciară română aceste reglementări? Vor accepta soții căsătoriți sub regimul comunității legale de bunuri (regim

¹⁴ Contribuția soților la cheltuielile căsătoriei poate fi în bani sau în natură.

¹⁵ De pildă, atunci când familia locuiește într-un imobil cu titlu de locuință accesorie contractului de muncă.

¹⁶ D. Lupașcu, C. M. Crăciunescu, op.cit., p.135; M. Avram, C. Nicolescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Hamangiu, București, 2010, p.150.

¹⁷ D. Lupașcu, C. M. Crăciunescu, op.cit., p.135.

preferat în continuare de majoritatea cuplurilor căsătorite) ca partenerii lor de viață să încheie în mod obișnuit depozite bancare cu privire la sume de bani reprezentând bunuri comune fără consimțământul lor, precum și alte operațiuni în legătură cu acestea? Vor fi de acord persoanele căsătorite sub același regim ca soții lor să încheie orice fel de acte juridice cu terții (cu excepția celor pentru care legea impune acordul ambilor soți) fără a fi măcar consultați? Vor accepta soții ca partenerii lor de viață să dispună în mod liber de veniturile încasate, după îndeplinirea obligațiilor referitoare la cheltuielile căsătoriei, având în vedere că, cel puțin sub regimul comunității legale, acestea au fost considerate și sunt expres reglementate în prezent ca fiind bunuri comune?

Iată doar câteva semne de întrebare care s-au născut ca urmare a acestui demers, doctrina și cu precădere practica judiciară viitoare urmând a ne oferi cu certitudine răspunsuri la aceste întrebări, deocamdată retorice.

Bibliografie:

1. Aniței, Nadia, Cerasela, *Dreptul familiei*, Ed. Hamangiu, București, 2012
2. Avram, Marieta, Nicolescu, Cristina, *Regimuri matrimoniale*, Editura Hamangiu, București, 2010
3. Bacaci, Alexandru, Dumitrache, Viorica-Claudia, Hageanu, Cristina Codruta, *Dreptul familiei*, Ediția 7, In reglementarea Noului Cod civil, Editura C.H. Beck, București, 2012.
4. Banciu, Marian, Banciu, Adrian, Alexandru, *Dreptul familiei conform noului Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2012
5. Cornu, Gérard, *Les régimes matrimoniaux*, PUF, Paris, 1997
6. Florian, Emese, *Dreptul familiei*, Ediția a 3-a, Editura C.H. Beck, București, 2010.
7. Lupașcu, Dan, Crăciunescu, Cristiana Mihaela, *Dreptul familiei*, ediția a-II-a, Editura Universul Juridic, București, 2012
8. Vasilescu, Paul, *Regimuri matrimoniale. Parte generală*, Editura Rosetti, București, 2003.
9. Nicolescu, Cristina, *Coeziunea patrimonială a cuplului – finalitate a regimului matrimonial primar (II)*, Curierul Judiciar nr. 7/2008
10. Codul civil republicat în Monitorul Oficial nr. 505 din 15 iulie 2011
11. Codul familiei publicat în Monitorul Oficial nr.13 din 18.4.1956, ultima dată actualizat și modificat prin Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor, 25.11.2010, Monitorul Oficial nr. 714/2010
12. Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 409/2011